करस्य तोयं विद्यतेऽत्रेति करतोया। इत्यमरटीकायां भरतश्च ॥

महेश्वरी, स्त्री, (महेश्वरस्य स्त्री। महेश्वर+ङीष्। महती चासौ ईश्वरी महदादीनां नियन्त्रीति वा।) महेश्वरपत्नी। यथा,—

ऐं पातु दक्षनेत्रं मे ह्रीं पातु वामलोचनम्।
श्रीं पातु दक्षकर्णं मे त्रिवर्णात्मा महेश्वरी ॥"
इति तन्त्रसारे भुवनेश्वरीकवचम् ॥

अपराजिता। इति शब्दचन्द्रिका ॥ कांस्यम्। इति हेमचन्द्रः। ४। ११४ ॥ राजरीतिः। इति राजनिर्घण्टः ॥

महैरण्डः, पुं, (महांश्चासावेरण्डश्च।) स्थूलैरण्डः। इति राजनिर्घण्टः ॥

महैला, स्त्री, (महती चासावेला च।) स्थूलैला। इति राजनिर्घण्टः ॥ (गुणादिविषयोऽस्याः स्थूलैलाशब्दे द्रष्टव्यः ॥)

महोक्षः, पुं, (महान् उक्षा। "अचतुरविचतुरेति।"५। ४। ७७। इति समासान्तः अच्। निपातितश्च।)वृहद्वृषः। इत्यमरः। २। ९। ६१ ॥ तत्पर्य्यायः। वृषभः २ वृषः ३ पुङ्गवः ४ बली ५ गोनाथः ६ ऋषभः ७ गोप्रियः ८ उक्षा ९ गोपतिः १०। इति राजनिर्घण्टः ॥ (यथा, कथासरित्सागरे। ६०। ६६।
"महोक्षः स त्वया दृष्टः संस्तवश्च कृतो यदि।
तदिहानय तं युक्त्या तावत् पश्यामि कीदृशः ॥")

महोटिका, स्त्री, (महान्तः फलेभ्यः स्थूला उटा पत्राण्यस्याः। ततः स्वार्थे कन्। टाप्। अकारस्येत्वम्।) वृहती। इति राजनिर्घण्टः ॥

महोटी, स्त्री, (महान्त उटाः पत्राणि यस्याः।) वृहती। इति भावप्रकाशः ॥ वृहदुत्पलञ्च ॥

महोत्क, स्त्री, (महान् उत्कः दर्शनोत्सुको लोको यस्याः।) विद्युत्। इति केचित् ॥

महोत्पलं, क्ली, (महच्च तत् उत्पलञ्च।) पद्मम्। सारसपक्षी। इत्यमरः। १। ३०। ३९ ॥

महोत्सवः, पुं, (महांश्चासावुत्सवश्च।) अतिशयसुखजनककर्म्म। यथा,—
"सर्व्वैश्च जन्मदिवसे स्नातैर्म्मङ्गलपाणिभिः।
गुरुदेवाग्निविप्राश्च पूजनीयाः प्रयत्नतः ॥
स्वनक्षत्रञ्च पितरौ तथा देवप्रजापतिः।
प्रतिसंवत्सरञ्चैव कर्त्तव्यश्च महोत्सवः ॥"
इति तिथ्यादितत्त्वे ब्रह्मपुराणवचनम् ॥
अपि च। कालिकापुराणे ६९ अध्याये।
"दुर्गातन्त्रेण मन्त्रेण कुर्य्याद्दुर्गामहोत्सवम्।
महानवम्यां शरदि बलिदानं नृपादयः ॥"

महोत्साहः, त्रि, (महान् उत्साहो यस्य।) अतिशयोत्साहयुक्तः। (यथा, महाभारते।५।५१।१।
"सर्व्व एते महोत्साहा ये त्वया परिकीर्त्तिताः।
एकतस्त्वेव ते सर्व्वे समेता भीम एकतः ॥")
तत्पर्य्यायः। महोद्यमः २। इत्यमरः। ३।१।३॥ (विष्णुः। यथा, महाभारते।१३।१४९।३१।
"अतीन्द्रियो महामायो महोत्साहो महाबलः॥")

महोत्साहः, पुं, (महान् उत्साहो यस्य।) राज्याङ्गप्राप्तराजपुरुषः। यथा,—
"सम्पन्नस्तु प्रकृतिभिर्महोत्साहः कृतश्रमः ॥"
इति शब्दमाला ॥
अतिशयोद्यमश्च ॥

महोदधिः, पुं, (महांश्चासावुदधिश्च।) समुद्रः। यथा, महानाटके।
"लङ्का दग्धा वनं भग्नं लङ्घितश्च महोदधिः।
यत् कृतं रामदूतेन स रामः किं करिष्यति ॥"

महोदयं, क्ली, (महान् उदय उन्नतिर्यस्मिन्।) पुरविशेषः। तत्पर्य्यायः। कान्यकुब्जम् २ कन्याकुब्जम् ३ गाधिपुरम् ४ कौशम्५ कुशस्थलम्६। इति हेमचन्द्रः ॥

महोदयः, पुं, (महान् उदयः समुन्नतिर्यस्मिन्।) कान्यकुब्जदेशः। आधिपत्यम्। (महान् उदय उत्कर्षो यस्मिन्।) अपवर्गः। इति मेदिनी। ये, १२६ ॥ (महान् उदय उत्कर्षो यस्य।) स्वामी। इति हेमचन्द्रः। ३। ४९७ ॥ (महान् उदयः फलं यस्मिन् यस्माद्वा। महाफले, त्रि। यथा, मनौ। ७। ५५।
"अपि यत् सुकरं कर्म्म तदप्येकेन दुष्करम्।
विशेषतोऽसहायेन किन्तु राज्यं महोदयम् ॥"
"महोदयं महाफलम्।" इति तट्टीकायां कुल्लूकभट्टः ॥)

महोदया, स्त्री, (महानुदयो यस्याः। टाप्।) नागबला। इति राजनिर्घण्टः ॥

महोदरी, स्त्री, महाशतावरी। इति भावप्रकाशः ॥ (महत् उदरमस्य।) वृहदुदरयुक्ते, त्रि ॥ (महच्च तदुदरञ्च। वृहदुदरे, क्ली। यथा, श्रीभागवते। ९। ७। १७।
"पितरं वरुणग्रस्तं श्रुत्वा जातमहोदरम्।
रोहितो ग्राममेयाय तमिन्द्रः प्रत्यषेधत ॥"
पुं, नागविशेषः। यथा, महाभारते। १। ३५। १६।
"कर्कराकर्करौ नागौ कुण्डोदरमहोदरौ ॥"
दानवविशेषः। यथा, तत्रैव। १। ६५। २५।
"एकपादेकचक्रश्च विरूपाक्षमहोदरौ ॥"
धृतराष्ट्रस्य पुत्रविशेषः। यथा, तत्रैव। १। ६७। ९७।
"सेनापतिः सुसेनश्च कुण्डोदरमहोदरौ।")

महोद्यमः, त्रि, (महान् उद्यमो यस्य।) महोत्साहः। इत्यमरः। ३। १। ३। (यथा, राजतरङ्गिण्याम्। ५। १४१।
"अथ निर्ज्जित्य दायादांल्लब्ध्वा लक्ष्मीं क्षितीश्वरः।
जिष्णुर्द्दिग्विजयं कर्त्तुं श्रीमानासीन्महोद्यमः ॥"
महानुद्यमः।) अतिशयोद्योगे, पुं ॥

महोन्नतः, पुं, (महानतिशय उन्नतः।) तालवृक्षः। इति भावप्रकाशः ॥ अत्युन्नतियुक्ते, त्रि ॥

महोन्नतिः, स्त्री, (महती चासावुन्नतिश्च।) अतिशयवृद्धिः। यथा,—
"भूयात्ते महदैश्वर्य्यं पुत्रादीनां महोन्नतिः।
अव्याधिना शरीरेण चिरं जीव सुखी भव ॥"
इत्युद्भटः ॥

महोन्मदः, पुं, (महानतिशय उन्मदः।) मत्स्यविशेषः। फलुइ इति भाषा। यथा,—
"राजग्रीवश्चित्रफलः फलकी च महोन्मदः ॥"
इति शब्दरत्नावली ॥
अत्युन्मत्ते त्रि ॥

महोरगं, क्ली, (महान् उरग इव।) तगरमूलम्। इति रत्नमाला ॥

महोरगः, पुं, (महांश्चासावुरगश्च।) सर्पगणविशेषः। इति हेमचन्द्रः। २। ४ ॥ वृहत्सर्पमात्रञ्च ॥ (यथा, भागवते। ८। १०। ४७।
"महोरगाः समुत्पेतुः दन्दशूकाः सवृश्चिकाः ॥")

महोल्का, स्त्री, (महती चासावुल्का च।) उल्काविशेषः। यथा,—
"विद्युत्स्तनितनिर्घातमहोल्कानाञ्च संप्लवे।
आकालिकमनध्यायमेतेषु मनुरब्रवीत् ॥
महोल्कानाञ्च संप्लवे इतस्ततोऽनेकमहोल्कानां सन्निपाते। उल्कालक्षणमाह वृहद्वशिष्ठः।
"वृहच्छिखा च सूक्ष्माग्रा रक्तनीलशिखोज्ज्वला।
पौरुषी च प्रमाणेन उल्का नानाविधा स्मृता ॥"
इति तिथ्यादितत्त्वम् ॥

महौजाः, [स्] त्रि, अतितेजोयुक्तः। महदोजो यस्येतिविग्रहे बहुव्रीहौ प्रथमैकवचने अत्वसोऽधावित्यनेन दीर्घे कृते महौजा इतिपदं निष्पन्नम् ॥ (यथा, मनौ। १। ६१।
"स्वायम्भुवस्यास्य मनोः षड्वंश्या मनवोऽपरे।
सृष्टवन्तः प्रजाः स्वाः स्वा महात्मानो महौजसः ॥"
कालेयपुत्रासुरविशेषः। यथा, महाभारते १। ६७। ५३।
"पञ्चमस्तु बभूवैषां प्रवरो यो महासुरः।
महौजा इति विख्यातो बभूवेह परन्तपः ॥")

महौषधं, क्ली, (महत् औषधम्।) भूम्याहुल्यम्। शुण्ठी। (पर्य्यायो यथा,—
"शुण्ठी विश्वा च विश्वञ्च नागरं विश्वभेषजम्
ऊषणं कटुभद्रञ्च शृङ्गवेरं महौषधम् ॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे ॥)
लशुनम्। (पर्य्यायो यथा,—
"लशुनस्तु रसोनः स्यादुग्रगन्धो महौषधम्।
अरिष्टो म्लेच्छकन्दश्च यवनेष्टो रसोनकः ॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे ॥)
वाराहीकन्दः। वत्सनाभः। इति राजनिर्घण्टः॥ पिप्पली। इति शब्दचन्द्रिका ॥ अतिविषा। इत्यमरः।२।९।३८ ॥ (महाभेषजम्। यथा, कथासरित्सागरे। ६६। ३९।
"स्वभर्त्तॄन् प्रेर्य्य तेषाञ्च महासत्त्वान्महौषधैः।
चिकित्सां कारयामासुर्नोत्तस्थुश्च तदन्तिकात् ॥")